

Irena Vodopija
Dubravka Smajić
 Učiteljski fakultet
 Osijek

NAJČEŠĆE JEZIČNE POGRJEŠKE DJEČJEGA PISANOGA IZRAZA

Vrjednovanje dječjih pismenih uradaka jedno je od najosjetljivijih pitanja, napose kada je u pitanju ispravljanje jezičnih pogrješaka. Promotreni su pismeni samoopisi djece mlađe školske dobi u školama nekoliko gradova Osječko-baranjske županije. Opisujući se, djeca su iznosila osim vanjskoga izgleda i elemente unutarnjega opisa. Samoopis u sebi uključuje elemente samoprocjene i samovrjednovanja. Provedena je kvalitativna analiza uradaka. Učenici mlađe školske dobi upoznali su opisivanje kao govornu vježbu još u prvom razredu. U središtu je pozornosti stanje početne pismenosti koje se još uvijek dobrim dijelom zasniva na imanentnoj gramatici. U središtu su zanimanja ponajprije vrste i broj jezičnih pogrješaka.

Ključne riječi: vrjednovanje, nastava hrvatskoga jezika, mlađa osnovnoškolska dob, ispravljanje učeničkih pismenih uradaka, jezične pogrješke.

Jedno od vrlo osjetljivih pitanja jest kako vrjednovati i ocjenjivati nečiji pismeni uradak. Taj posao postaje još osjetljiviji kada su u pitanju djeca i kada treba vrjednovati dječji pismeni uradak.

Kako pomiriti dva suprotna zahtjeva – upozoriti na pogrješke i ispraviti ih, a ne zacrveniti učenički rad?

U radu su analizirani pismeni uradci učenika mlađe osnovnoškolske dobi.

Na temelju jezične analize učeničkih samoopisa došlo se do učeničkih pogrješaka, pri čemu su se nametnula sljedeća pitanja: koje su najčešće pogrješke, treba li ili sve ispravljati i kako, kako vrjednovati učenikov pismeni uradak?

Rad se temelji na istraživanju kojim su bili obuhvaćeni učenici od prvoga do četvrtoga razreda osnovne škole u nekoliko gradova Osječko-baranjske županije.

Vrjednovanje dječjega pismenoga izraza u hrvatskom jeziku

Najopsežniji predmet redovitoga obrazovnoga sustava u osnovnoj školi jest hrvatski jezik – istodobno je to materinski jezik i nastavni jezik svih ostalih predmeta. Nastava hrvatskoga jezika prema nastavnom programu sastoji se od četiri područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura.

Unutar predmeta hrvatski jezik uspostavlja se suodnos, prožimanje i isprepletanje svih područja tako da se govori o unutarpredmetnoj korelaciji. Iako se postavljajući svrhu i zadaće predmeta, misli na njihovo postizanje i ostvarivanje u svim područjima nastavnoga predmeta, neke se zadaće više ostvaruju u jednom, a ostale u nekim drugim područjima.

Zadaće vezane uz dječji pismeni izraz ostvaruju se najviše u području jezičnoga izražavanja, ali i u nastavnom području hrvatski jezik, i to posebno u jeziku, rječniku, gramatici i pravopisu. Područje jezičnoga izražavanja, posebice pismenoga, koje se javlja već od prvoga razreda osnovne škole utemeljuje se na gramatičkoj i pravopisnoj normi. Teži se osposobljavanju učenika za uporabu hrvatskoga književnoga jezika u različitim tekstovnim vrstama i priopćajnim stilovima u pisanom obliku, primjereno djeci određene dobi, što je unaprijed određeno nastavnim programom.

Već od prvoga razreda javljaju se takvi pisani oblici u kojima se potiče učenikovo pismeno izražavanje. Ono prvo počinje odgovorima na pitanje i stvaranjem samostalnih rečenica prema slici, predmetu, riječi. Učenik se tijekom narednih godina školovanja sve više osamostaljuje u različitim oblicima i tekstovnim vrstama pismenoga izražavanja.

U djetetovu pisanom izrazu može se vidjeti razina intelektualnoga i jezičnoga razvoja te jezičnoga iskustva, a tomu je pridružena i djetetova dob, odnosno zadatci nastavnoga programa za određeni razred. Sve to upućuje na složenost i osjetljivost vrjednovanja i (pogotovo) ocjenjivanja dječjega pisanoga izraza.

Postupak vrjednovanja još usložnjava činjenica da se vrjednovati može i mora više sastavnica pismenoga rada. Nastavna praksa poznaje raznoliko rješenja vrjednovanja i ocjenjivanja dječjih pismenih radova. Najčešće se za učenikov pismeni rad donosi jedna ocjena, ali poznata je u praksi raščlamba i vrjednovanje pojedinih sastavnica kao što su sadržaj, jezik i stil, gramatika, pravopis, urednost.

Međutim, sva ta rješenja ipak su manje ili više subjektivna procjena učenikova uratka. Učitelj svoju (pr)ocjenu temelji na postavljenim ciljevima i zadaćama za određeni razred, na djetetovu napredovanju u odnosu na prethodni stupanj, ali zasigurno da na procjenjivanje utječe i učiteljeva osobnost, tj. učiteljeva sklonost određenom diskursu – poetskom ili informativnom.

Sve to utječe na prosudbu i konačnu ocjenu dječjega rada.

Međutim, učiteljevo vrjednovanje i ocjenjivanje, bilo ono analitičko ili sintetičko, bilo brojčano ili opisno, tek je jedna strana problema. U tome postupku (pr)ocjenjivanja i učenik ima ulogu – pravo i odgovornost. Ima pravo – znati što se vrjednuje i ocjenjuje, a odgovornost snosi za svoj dio posla. Naime, držimo da je najvažnije učenika osposobljavati za praćenje vlastitoga napredovanja, za samovrjednovanje i za razvoj svijesti o stupnju jezične kompetencije.

U tu svrhu može poslužiti npr. lektorski obrazac, mapa za ocjenjivanje¹ i mapa učeničkih radova².

Učenici će se vremenom osposobljavati za prepoznavanje pogrješaka, njihovo predusretanje, smanjivanje, (p)a time/tako i napredovati. Tako učitelj i dijete dolaze do krajnjega cilja – stvaranja jezične osobe.

Gramatičke i pravopisne pogrješke

U pismenom radu spajaju se dva područja nastavnoga predmeta – hrvatski jezik i jezično izražavanje.

Pismeni se sastavak prema D. Pavličević – Franić (2005.) može jednostavno definirati kao završni produkt dugotrajnoga obrazovnoga procesa, ili pak nešto složenije, prema Z. Gudelj–Velaga: „Sastavak je lingvometodički pojam. Odnosi se na vid jezične komunikacijske prakse na razini teksta sa specifičnim genetskim i funkcionalnim obilježjima. Sastavak je, naime, učenički tekst prozveden u procesu razvijanja učenikovih jezičnih sposobnosti na najvišoj /tekstovnoj/ razini cjelovitosti govorne poruke. On je ponekad cilj, ponekad ishodište, ali je najčešće točka odgojno-obrazovnoga procesa u nastavi izražavanja i stvaranja prema kojoj /iz koje/ se uobličavaju ostale etape rada i određuju nastavne strategije u pojedinim nastavnim/komunikacijskim sadržajima.“³

¹ Temple, C., Steel, J.L., Meredith, K.S. (1998.) *Planiranje nastavnog sata i ocjenjivanje*, Vodič kroz projekt VI, Projekt čitanje i pisanje za kritičko mišljenje, (u rukopisu), str. 45.-47.

² Matijević, M. (2004.) *Ocjenjivanje u osnovnoj školi*. Zagreb: Tipex, str. 85.-87.

³ Gudelj-Velaga, Z. (1990.) *Nastava stvaralačke pismenosti (metodičke osnove)*. Zagreb: Školska knjiga, str. 153.

Vrjednujući svaki pismeni rad, pa tako i pismeni sastavak, vrjednuje se, kako kaže S. Težak, sadržaj, tekstovna vrsta, kompozicija, stil, gramatika i pravopis te vanjšina teksta.⁴ U radu su razmotrene pogrješke koje se svrstavaju u jezične. Posebno se razmatraju gramatičke i pravopisne pogrješke.

Jezične se pogrješke mogu promatrati u odnosu na vrstu (tip pogrješke) i njezinu učestalost u odnosu na nastavni program (je li dijete već upoznalo određenu jezičnu pojavu).

U radu su analizirane pogrješke učenika u prva četiri osnovnoškolska razreda na primjerima njihova samoopisa. Radilo se dakle o zadatku kojim se tražio opis osobe, točnije trebalo je opisati sebe sama. Istovremeno bilo je to i svojevrsno (samo)vrjednovanje. Učenici pritom nisu upozoravani ni na koju jezičnu pojavu na koju bi posebno pazili pišući rad.

Analizom nije obuhvaćena sadržajna sastavnica, nego jezik, stil, gramatika i pravopis. Analiza je najprije prikazana na primjerima radova učenika prvih razreda. Oni su svladali početno pisanje i sposobni su se na poticaj samostalno izraziti.

Stupanj njihova intelektualnoga i jezičnoga razvoja, a i jezičnoga iskustva koje se utemeljuje na svjesnom ili nesvjesnom usvajanju jezika, odražava se u pisanome izrazu.

Polazište za istraživanje predstavljalo je 226 samoopisa učenika mlađe školske dobi iz osnovnih škola u Osijeku, Virovitici i Belišću. Prvi su razredi bili zastupljeni s 41 sastavkom, drugi sa 107 sastavaka, treći s 40 sastavaka i četvrti s 38 sastavaka. Obradeni su učenički samostalni, dakle slobodni iskazi, koji su "kao prozori kroz koje se može promatrati sistem usvojenih pravila".⁵

„Pogrješkom se smatra svako odstupanje od pravopisne, gramatičke, leksičke i stilističke norme hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika.“⁶ Prema tomu uočene su jezične pogrješke u samoopisima razvrstane u četiri skupine:

- pravopisne pogrješke
- gramatičke pogrješke
- leksičke pogrješke
- stilističke pogrješke.⁷

Između tih četiriju vrsta, u radu je izvršena raščlamba dviju najčestotnijih, a ujedno i najstroženijih pogrješaka – pravopisnih i gramatičkih. One dakle nastaju kao odstupanja od gramatičkih struktura standardnoga jezika i njegove pravopisne norme.

1. Pravopisne pogrješke

Kako ističe D. Rosandić, pravopisne pogrješke, koje nastaju narušavanjem pravopisnih zakonitosti,⁸ dijele se na tzv. *čiste pravopisne pogrješke i pogrješke koje su fonetički i gramatički uvjetovane*. To su *kombinirane pogrješke*.

a) Čiste pravopisne pogrješke u učeničkim samoopisima

Narušavajući pravila o rečeničnim znakovima, učenici su ponajviše griješili izostavljajući **točku** na kraju rečenice. Najčešće se to zapaža u učenika prvoga razreda – čak

⁴ Težak, S. (1998.) *Pisanje, ocjena i ispravak obvezatne školske zadaće. Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, Zagreb: Školska knjiga, str. 502.

⁵ Prebeg-Vilke, M. (1991.) *Vaše dijete i jezik*, Zagreb, str. 75.

⁶ Pavličević-Franić, D. (2005.) *Komunikacijom do gramatike, Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa, str. 168.

⁷ Rosandić, D. (2002.) *Od slova do teksta i metateksta*, Zagreb: Profil international, str. 98; Pavličević-Franić, D. (2005.) *Komunikacijom do gramatike, Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa, str. 168.

⁸ Rosandić, D. (2002.) *Od slova do teksta i metateksta*, Zagreb: Profil international, str. 99.

75 puta, ali i u starijih učenika, počesto u drugom razredu. U vezi s tim zapaža se nekoliko pojava:

1. Javljanju se nagomilane rečenice, tzv. *rečenice-kobasice*, jer se točkom i velikim početnim slovom ne uspostavlja granica između dviju rečenica. Npr.:

Ja baš nisam dobra učenica imam 14 kila dobra sam s prijateljicama kod kuće uvijek im nešto dam kad dođu kod mene ili malu čokoladu, bombona vrećicu.

Od 41 učenika prvoga razreda čak 7 učenika ni jednom završetak rečenice nije označilo točkom, iako je prema propisanom nastavnom programu to gradivo obrađeno, ali očigledno je da još nije u svih učenika i usvojeno. U drugom razredu izostavljanjem točke pri nizanju rečenica griješilo se u 43 navrata.

2. Rečenica je završena cjelina, ali je učenik ispustio točku. Da je tomu tako potvrđuje sljedeća rečenica započeta velikim slovom. Npr.:

Pišem redovito domaću zadaću Ja volim ići u školu.

I obratno - rečenica je okončana točkom, ali sljedeća započinje malim slovom. Npr.:

Ja se zovem Lucija B idem u 2A razred. ulicama se zove Petra Belislavića 55. ja imam plave oči

3. U prvom se razredu zamjećuje kako neki učenici još nisu osvijestili funkciju točke, stoga ju stavljaju ne samo na kraju rečenice već i unutar nje iako rečenični dio ispred točke nema svojstvo završenosti.⁹ Npr.:

*Ja. imam 7 godina.
Moj kućni ljubimac se zove. mačka.
Ja volim jest. hrenovke i piti vodu.*

Uočljivo je da proces dekodiranja, odnosno prijenos govorenoga izričaja u pisani izraz za velik broj učenika te dobi još uvijek predstavlja veliku poteškoću.

4. Osim pogrješaka u vezi s točkom kao razgotkom, griješilo se i kada je u pitanju točka kao pravopisni znak. Najčešće se ona izostavljala iza rednih brojeva, obično pri navođenju razreda koji učenik pohađa ili godine (*2a razred, 1997*), i to čak 11 puta u drugom razredu iako su to pravilo učenici učili u prethodnom, prvom razredu.

5. Međutim, još je češće točka bila suvišna, napisana primjerice uz glavne brojeve:

*Imam 8. godina.
Imam 3. brata i 1. sestru.*

Zanimljivo je pratiti navedena pravila o pisanju točke u nešto starijim razredima. Iako se takve pogrješke više nikako ne bi smjele javljati, u trećem je razredu 5 učenika zaboravilo izjavnu rečenicu okončati točkom i isto je toliko učenika izostavilo točku uz redni broj, a u četvrtom razredu čak 11 učenika. U ta oba razreda zapaža se i nadalje gomilanje surečenica u okviru jedne rečenice.

⁹ Radovan Katičić (1986.) ističe *završenost* kao bitnu osobinu rečenice.

Kad se promatraju rečenični znakovi, griješi se i u pisanju **zareza**. U samoopisima prvoga razreda nalazi se 31 pogrješka u pisanju zareza. Griješi se na dva načina: zarez se obično izostavlja u nabranjanju (12 puta) ili je, s druge strane, nepotrebno napisan, suvišan u rečenici (11 puta), i to najčešće ispred veznika *i*:

*Ja imam psa koke i zečiće.
Slušam roditelje učiteljicu baku i djeda.*

*Ja imam mamu, tatu, brata₂ i seku.
Moja mama se zove₂ Danica.*

U drugom razredu zarez u nabranjanju izostavlja 5 učenika, a dvoje griješi obratno – pišu zareze gdje nije potrebno, npr.:

*Moj najbolji prijatelj je Vjeran, Filip, Nino, Dino, Tomislav₂ i Luka.
Volim igrati graničar₂ sa svojim prijateljima.*

U trećem razredu učenici redovito pišu zarez u nabranjanju, ali ne pri naknadnom dodavanju i rečeničnoj inverziji, jer ta pravila još i nisu svladali. Katkada nema zareza ni ispred suprotnih veznika. Npr.:

*Ja sam možda dobar, a možda loš tko zna.
Kad me netko udari oprostim mu.
Imam simpatiju ali ne smijem reći jer je to tajna.*

U četvrtom razredu ima učenika koji još ne dokučuju ulogu rečeničnih znakova, npr.:

*Imam loše osobine a to su jako volim pričati još neke takve a dobre osobine imam ali manje od loših.
Mojoj rodbini to ne smeta navikli su se.*

Najčešće se u toj dobi zarez izostavlja ispred suprotnih veznika (ispred *a* – 19 puta, ispred *ali* - 16 puta, ispred *nego* – 3 puta, ispred *no* – 1 put). Doduše, i ti učenici pokatkada zarez pišu ispred sastavnoga veznika *i*, dakle usuprot pravilu, ali razlog je vjerojatno u priključivanju naknadne misli neposredno nakon što je rečenica prethodno okončana. Npr.:

*Hobi mi je slaganje maketa, i neke druge stvari.
Imam okruglo lice, i visoko čelo.*

S druge strane, nailazimo na zanimljiv primjer rečenice gdje dijetetovo jezično mišljenje zapravo nadrađa programske zahtjeve nastave hrvatskoga jezika u drugom razredu pravilno uporabljajući zarez u inverziji. Naime, budući da osjeća rečeničnu stanku, dijete dekodira govoreni izraz u pisani tražeći način za označivanje govornih vrjednota:

Kada ujutro dođem u školu₂ onda imamo hrvatski, matematiku, prirodu, tjelesni i likovni.

A evo i interpunkcijske kreacije jedne djevojčice:

Kada dođem iz škole, presvučem se, jedem, odmorim se i idem učiti.

Ta nam dva oprimjerenja interpunkcije nedvojbeno pokazuju da je učenike moguće obrazovati u "jezične osobe", kako kaže D. Rosandić, što nam zapravo i jest cilj u nastavi hrvatskoga jezika.

Osim navedenoga čistima pravopisnima pripadaju i pogrješke u pisanju **velikoga i maloga slova**.

O primjerima maloga slova na početku rečenice već se prethodno govorilo u vezi s nagomilanim rečenicama, a prema nastavnom programu drugoga razreda¹⁰ učenici ne bi smjeli griješiti u pisanju imena ljudi, ustanova i naseljenih mjesta. Međutim, zatječemo ovakve zapise:

<i>monika</i>	<i>osnovna škola Ivane Brlić Mažuraniča</i>
<i>marija</i>	(škola) <i>Ivana Brlić mažuranić</i>
<i>Hari poter</i>	(škola) <i>Tina ujeviča</i>
<i>tom i đeri</i>	<i>ulica ljudevita posavskog</i>
<i>belišće</i>	<i>ulica Matije gupca</i>

Jednako tako ne bi se trebali javljati primjeri općih imenica pisani velikim slovom, kako se to također zatječe u drugom razredu. Npr.:

(u sredini rečenice) *Mama, Razred, Nogomet, Obitelj*
(kućni ljubimac) *Hrčak*

U tom razredu valja svladati pisanje velikoga slova i u imenima ulica, trgova i ustanova. U samoopisima učenici obično pogrješno pišu svoju adresu stanovanja:

ulica Petra Preradovića
ulica Stanka Vraza
ulica kralja Tomislava
(...stanujem u) *bečkoj 51*
vjenac S.H. Gutmana

Jednako se griješi i u trećem razredu, pa čak i u četvrtom, dakle unatoč tomu što je navedeno pravilo moralo biti usvojeno još u drugom razredu. Npr.:

3. razred	4. razred
<i>ulica Stanka Vraza</i>	<i>ulica P. Preradovića</i>
<i>ulica Braće Radić</i>	<i>ulica Hrvatskih kraljeva</i>

U primjeru *Braće*, kao i uprethodnom razredu, javlja se opća imenica napisana velikim slovom te posvojni pridjev na -ski (*Hrvatskih*), a učenici neočekivano griješe i u pisanju prezimena ljudi (*pernjek, veselić*).

¹⁰ Samoopisi učenika prvoga razreda pisani su velikim tiskanim slovima, stoga se ne uočavaju pogrješke u velikom i malom slovu.

U red čistih pravopisnih pogrješkaka ide i nepravilno **rastavljanje na kraju retka**. Od 41 učenika prvoga razreda 8 je nepravilno rastavilo riječi (*god-ina, zad-ača* itd.). Između 107 učenika drugoga razreda samo ih 18 rastavlja riječi na kraju retka, dakle uglavnom se izbjegava rastavljanje. Bilježimo 28 primjera pravilnoga rastavljanja, pa čak i jedan vrlo složen primjer, kad slog ne završava otvornikom: *Jen-drešić*.

Kada griješe, učenici drugoga razreda to čine na ove načine:

- prenose otvornik u novi redak prelamajući tako slog: *prijatelj-ima, prijatelj-ica, prijat-elja, rom-obilu, Vl-asta*

- prenose jedno slovo u novi redak: *Bobiko-m*

- griješe glede spojnice:

a) izostavljaju spojnicu:

prijatelji

ca

b) prenose spojnicu na početak sljedećega retka:

prijatelj

-ima.

U navedenim su primjerima narušena pravila o rastavljanju koja su trebala biti svladana, što treba razlikovati od narušavanja pravila koja još nisu upoznali, primjerice kad prenose u novi redak skup kojim ne može početi ni jedna riječ (*za-dnja*).

U trećem je razredu slično. Osim što se i dalje izbjegava rastavljanje, uglavnom se pravilno rastavlja – od 17 rastavljenih riječi 12 je točno rastavljeno, a tek 5 nepravilno:

- prvi dio rastavljene riječi ima samo jedno slovo: *u-čenica*

- prvi dio rastavljene riječi ne čini slog: *St-rugačevac*

- preneseno je samo jedno slovo u novi redak: *ima-m*

- prenosi se u novi redak skup kojim ne može početi ni jedna riječ: *Go-rdana, Lju-pko.*

U četvrtom je razredu vidan napredak jer se i više i točnije rastavlja – od 47 rastavljenih riječi tek su 4 pogrješne.

Čistim pravopisnim pogrješkama pripada i **sastavljeno i rastavljeno pisanje**. U prvom je razredu čest slučaj da se naglasne cjeline prenose u pisani izraz upravo onako kako se izgovaraju, pa su uočljive učeničke poteškoće u određivanju granice riječi, tj. sastavljeno se piše cijela jedna naglasna cjelina, npr. sastavlja se naglasnica sa zanaglasnicom (*igratise*) ili s prednaglasnicom (*ušetnju*), ali katkada su čak spajane i dvije naglašene riječi (šestgodina, kućniljubimac). Jednako se zapaža i u drugom razredu. Tako opet nailazimo na spajanje prednaglasnice s naglašenom riječi (*ostvarima, naprimjer*) ili češće naglašene riječi sa zanaglasnicom (*ulicami, zovese, nijemi, menije, igratise, bitću, prijateljmi*), ili pak dviju nenaglasnica (*mije* - četiri puta u istoga učenika), pa čak i dviju naglašenih riječi (*volimići*).

Među ostalim pogrješkama te vrste najčešće je neodvajanje niječnice od glagola iako se to pravilo kao nastavna zadaća obrađuje u drugom razredu. Tako učenici drugoga razreda čak 18 puta u samoopisu pišu: *nevolim*, te po jedanput *nepazim, neželim* i *neznam*, u trećem se to smanjuje na samo 4 puta, jednako kao i u četvrtom razredu, iz čaga se daje zaključiti kako su kasnije učenici velikom većinom to pravilo usvojili.

Nailazi se na ukupno 37 pogrješkaka rastavljenoga pisanja - najčešće se predmetak *naj* odvaja od komparativa, i to brojčano približno jednako u svim razredima.

- b) *Fonetički i gramatički uvjetovane, odnosno kombinirane pravopisne pogreške u učeničkim samoopisima*

To je druga velika skupina pravopisnih pogrešaka. Učenici postupno usvajaju pravila o **alternacijama ije/je**, stoga se prema nastavnom programu od drugoga razreda predviđa usvajanje pravilnoga pisanja tih skupova najprije samo u češće upotrebljavanim riječima, a potom i u umanjenicama, uvećanicama i imenicama za zanimanja.

U drugom razredu zatječemo ove riječi s nepravilnim odrazom jata: *tijelesni, tjesto, vjenac, pijevanje, ljepo, mješati, uvijek, svjetlo* (pridjev), za koje se ne može reći da su baš rijetke. U trećem su razredu pogrešno napisane ove riječi: *ljepo, ljenost, cvjeće, poljevam, ocijena*, a u četvrtom razredu *uvjek, ocijena, djeliti, smješšan, Osjek, odjelo, ljep, djeliti, cjelo, rjetko, pobjedila*. Razvidno je da pretežu pogreške u dugim slogovima, gdje umjesto dvoglasnika *ie* učenici pišu skup *je*.

Najviše je pogrešaka u četvrtom razredu – 27, što je gotovo za dvije trećine više no u prethodnima, jer u prvim trima razredima griješi se u tome do 10 puta, a u četvrtom razredu taj je broj značajno povećan. Razlog je tomu složeniji, a to znači potpuniji, razgranatiji i bogatiji samoopis, koji onda sa sobom nosi i više mogućnosti griješenja.

Valja istaknuti još i ekavizirani primjer riječi *deda* koji je svojstven mjesnom govoru dijela Slavonaca i Baranjaca, pa je prisutan i u idiolektu nekih učenika.

Među najčestotnije pogreške idu i one vezane uz glasovne promjene i pravilnu uporabu **glasova č-ć i dž-đ**. U svim razredima ukupno čak je 88 puta zamijenjen *ć* grafemom *č*, a nešto manje, 73 puta obratna je zamjena grafema *č* grafemom *ć*. Najčešće se griješilo u ovim riječima:

ć → č: *ići* (16 puta), *kuća/kućni* (16 puta), *zadaća* (4 puta), *tući* (3 puta), *Belišće* (3 puta), *nećak/nećakinja* (2 puta), *proljeće* (2 puta), *crtiči* (2 puta), *piće* (2 puta) te u prezimenima: *Vinkovič, Brlič-Mažuranič, Ujevič*.

č → ć: *oći* (24 puta), *učiti/naučiti* (9 puta), *učiteljica* (3 puta), *hlaće* (3 puta), *tućem* (3 puta), *trćim* (3 puta), *sendvić* (3 puta), *čitati/ćitanje* (2 puta) i u prezimenu *Kovać*.

Zanimljiv je primjer obostrane zamjene u jednom navedenom prezimenu: *Zećević*, gdje dijete mehanički smješta dijakritičke znake vjerojatno svjesno da ih treba napisati oba, ali je nesigurno na kojem mjestu dolaze.

Može se zaključiti kako se u glasovima **č** i **ć** griješi bez značajne razlike bilo da pripadaju korijenskom morfemu ili nastavku.

O zamjeni glasova **dž** i **đ** bilježi se kao najčešći ovaj primjer:

dž → đ: (*tom i*) *đeri*.

Uočava se dakle zamjena samo u smjeru *dž → đ* jer je grafem *dž* u hrvatskom jeziku relativno rijedak, stoga se često i anglizmi koji su prodrli u naš jezik pogrešno pišu, odnosno i izgovaraju sa *đ* umjesto *dž*.

Navedena zapažanja uglavnom su u skladu s rezultatima opsežnih empirijskih istraživanja fonetičara Ive Škarića, koji navodi kako se oprjeke *č-ć* i *dž-đ* pojavljuju u vrlo raznolikim glasničkim ostvarenjima, pa se u općem govoru te oprjeke potiru, često „ne čuju“. Škarić se zato zalaže za širu pravopisnu reformu, za svodenje *č-ć* samo na *č* i *dž-đ* samo na *đ* jer smatra da je u većine Hrvata, napose urbanih, „u općem jeziku već završena defonologizacija fonemske opreke *č-ć*, a pogotovo *dž-đ* te da se nerazložno gubi energija pri opismenjavanju i trud oko ispravnosti pisanja *č-ć* i *dž-đ*, što rezultira unatoč svemu tomu

dvostruko većim brojem pogrešaka nego što je njihova izvankontekstualna razlikovnost,,(2006:242).¹¹

Nadalje, zamjetne su teškoće i nepravilnosti vezane i uz foneme *lj*, *nj* i *j*. Primjeri *ljubenica* i *trenjirka* u drugom razredu vjerojatno su dio mjesnoga ili pak obiteljskoga govora koji dijete nesvjesno usvaja, pa te pogrješke valja osvijestiti. Jednako je tako i s primjerom *kuvam* u prvom razredu. Drukčije je prirode izostavljanje fonema *j* u *penati* se i *maica*, jer to pripada specifičnim disleksičnim pogrješkama. Dijete nema auditivnu predodžbu riječi pa zamjenjuje zvučne i bezzvučne parove u riječima tipa *prijadelfi*, *zataće*, *folim*, *vrizerka*, *gris*, *smeća* (*kosa*), *sat* (umjesto *sad*), *nazat*.

2. Gramatičke pogrješke

Gramatičke pogrješke dijele se na *morfološke*, *tvorbene* i *sintaktičke*. Utvrđivanje i ispravljanje tih pogrešaka nije posebno naznačeno u nastavnom programu. Na njih ipak valja upozoriti jer predstavljaju značajan odklon od norme standardnoga jezika. U okviru *morfoloških pogrješnosti* u drugom razredu zapažamo ove:

a) nenormativna uporaba padeža:

- osobito instrumentala sredstva (uz nenormativno mjesto naveska): *bavim se sa pjevanjem*; *volim se voziti sa biciklom*; *volim se igrati sa lutkama*.

- akuzativa: *idem 2.a razred*; *volim igrati kompjutor*.

- genitiva: *želio bih jednog kamiona igračku*; *idem kupiti kruha*.

- nominativa: *stanujem u Valpovo*; *imam svjetlo smeća kosa*.

b) nenormativno oblikovanje i upotreba glagolskih vremena i načina:

- osobito kondicionala: 1. l. jd. – *željela bi*, *htio bi*, *volio bi živjet* itd. (ukupno 13 puta)

- infinitiva uz prezent: *volim jest*, *pit*, *ić*, *igrat*, *gledat* itd. (ukupno 33 puta pogrješno).

U pitanju je nepoznavanje ili nedovoljno poznavanje gramatičke norme hrvatskoga jezika. Očekuje se da će značajan dio takvih agramatizama biti otklonjen do IV. razreda jer se pretpostavlja djetetov jezični i metajezični razvoj.

Među *tvorbenima pogrješkama* u drugom razredu zapaža se jedan lokalizam: *Narcisa je moje naj draže cvijeće*; *Od cvijeća volim ružu i narcisu*, a među *sintaktičkima* ističe se pogrješan red riječi: *Volim ići u školu jer sam naučio stvari one koje prije nisam znao*; *Idem u ratred 2.c*; *Voli čokoladu i gljive jest*. Ovdje se sada neće navoditi uzroci takvih griješenja.

Zaključna razmatranja

U radu nije bila nakana sustavno iznositi sve uočene pogrješke u samoopisima, već samo upozoriti na čestotnost nekih među njima, a i na uočena zanimljiva rješenja. S obzirom da su učenici sami birali leksik, ne može se do kraja pouzdano tvrditi da oni općenito najviše griješe u nekoj od ovdje iznesenih pogrešaka jer se ne zna griješe li više u nečmu što uopće i nisu spomenli u samoopisu. Istraživanje je nametnulo otvoreno pitanje koje ostaje pred učiteljem jezika danas: Kako ispravljati, odnosno vrjednovati ona odstupanja od jezične

¹¹ Vodopija, I., Smajić, D., Balentić, I. (2007.) *Jezična kompetencija budućih učitelja i pisanje nepčanih afrikata i odraza jata*. Zbornik radova *Kompetencije i kompetentnost učitelja*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku. Kherson: Kherson State University, Ukraine, str. 390. Autor Ivo Škarić u cijelom je svom članku primijenio novi pravopis za koji se zalaže.

norme nesukladna zahtjevima nastavnoga programa, odnosno očekivanoj razini metajezičnoga razvoja u određenoj dječjoj dobi?

Pored crvene, možda ispravljati i zelenom olovkom?

Raznolikost jezičnih pogrješaka, ali i njihovo svrstavanje upućuje na sličnost jezičnoga razvoja djece – učenika od prvoga do četvrtoga razreda.

Važno je upoznati učeničke pogrješke:

- kako bi se mogao programirati daljnji rad
- kako bi se provela izvjesna odstupanja (ako je to potrebno) od propisanoga programa
- kako bi se utjecalo na promjene nastavnoga programa – u dijelovima gdje je to potrebno
- kako bi se potaknule promjene u školskim jezičnim udžbenicima
- kako bi pogrješke upoznali učenici – i to samo one za koje znamo da ih razumiju i umiju ispraviti
- kako bi se učiteljeva komunikacija prilagodila dječjoj.

Pronalaženje, registriranje, svrstavanje i opisivanje pogrješaka temelj je vrjednovanju, ali ne nužno i ocjenjivanju.

Uočiti učeničke pogrješke ne znači istovremeno obilježiti ih crvenom olovkom, ali znači još bolje upoznati pisani izraz učenika određene dobi i pripomoći mu u osvješćivanju vlastitih ograničenja, ali s druge strane i snaga u pismenom jezičnom izričaju. Poticaj učitelja i osobna aktivnost dovodi do željenoga cilja – stvaranje kompetentne jezične osobe.

Literatura:

- Barić, E. i dr. (1995.) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (2000.) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gudelj-Velaga, Z. (1990.) *Nastava stvaralačke pismenosti (metodičke osnove)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ham, S. (2002.) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, R. (1986.) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: JAZU, Globus.
- Matijević, M. (2004.) *Ocjenjivanje u osnovnoj školi*. Zagreb: Tipex.
- Pavličević-Franić, D. (2005.) *Komunikacijom do gramatike, Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- Prebeg-Vilke, M. (1991.) *Vaše dijete i jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rosandić, D. (2002.) *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil international.
- Škarić, I. (2007.) *Hrvatski govori*. Zagreb: Školska knjiga.
- Temple, C., Steel, J.L., Meredith, K.S. (1998.) *Planiranje nastavnog sata i ocjenjivanje, Vodič kroz projekt VI, Projekt čitanje i pisanje za kritičko mišljenje, (u rukopisu)*.
- Težak, S. – S. Babić (1992.) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. (1998.) *Pisanje, ocjena i ispravak obvezatne školske zadaće. Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, Zagreb: Školska knjiga.
- Vodopija, I., Smajić, D., Balentić, I. (2007.) *Jezična kompetencija budućih učitelja i pisanje nepčanih afrikata i odraza jata. Zbornik radova Kompetencije i kompetentnost učitelja*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku. Kherson: Kherson State University, Ukraine, str. 385.- 393.

Most frequent language errors in children's writing

Key words: assessment, Croatian language teaching, young learners, correction of children's writing, language errors

